

INTRODUCCIÓ

RAMON D'ABADAL: PENSAR I ESCRIURE LA HISTÒRIA

Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ
Societat Catalana d'Estudis Històrics

El 21 d'octubre de 1965 vaig tenir l'honor de ser "investit" secretari científic de Ramon d'Abadal i de Vinyals. Vaig gaudir d'aquest privilegi quan només tenia 21 anys i feia pocs dies que havia aprovat la llicenciatura en Geografia i Història a la Universitat de Barcelona. Malauradament, aquesta excepcional experiència, en un aprenent d'historiador, com ho era jo, només va durar fins al 17 de gener de 1970, dia en què, de matinada, vaig rebre la trucada del seu fill i hereu Ramon anunciant-me que el *papà* acabava de morir i pregant-me que anés al domicili del carrer de Casp per tal d'ajudar en la complexa gestió habitual en aquests casos, i més tractant-se d'una persona rellevant en tants i tants aspectes de la vida cultural, cívica, política, historio-gràfica i patrimonial.

Malgrat que, en els darrers temps, la seva salut no era gens bona, varen ser uns anys de gran activitat erudita, durant els quals, lluny de relaxar-se refregint allò que havia escrit durant temps, va emprendre nous, excepcionalment nous, treballs sobre aspectes rellevants del passat català. Varen ser els anys en què va posar ordre, rellegint, traduint i refent, quan calia, els estudis més significatius sobre la Catalunya carolíngia, tasca en la qual vaig col·laborar en els aspectes de caràcter editorial.

En aquells anys, la seva activitat com a historiador se centrà en tres aspectes. Ja m'he referit al primer. Els altres fan referència a la crisi de la baixa edat mitjana [*Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*

(1966 i 1972)] i al llarg període que des de l'antiguitat fins a l'època romana, la reflexió sobre el qual va ser el fonament de les seves recerques sobre l'alta edat mitjana [*Els precedents antics a la història de Catalunya* (1967)].

Ramon d'Abadal i de Vinyals (1888-1970) fou membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1943), de la Reial Acadèmia de Bones lletres de Barcelona (1949), de la Reial Acadèmia de la Història (1960) i membre corresponent de l'Institut de França: Acadèmia d'Inscripcions i Bones Lletres (1967). Va ser autor de *Catalunya carolíngia* (1926-1955), d'*Els primers comtes catalans* (1958) i d'altres monografies referides al període visigòtic, a l'alta edat mitjana i els orígens de Catalunya, aplegades en l'obra *Dels visigots als catalans* (1969).

Amb motiu d'acomplir-se els cinquanta anys de la seva mort, la Societat Catalana d'Estudis Històrics, l'Institut d'Estudis Catalans i el Centre d'Història Contemporània de Catalunya (Generalitat de Catalunya) varen realitzar un acte acadèmic d'homenatge a l'eminent historiador vigatà, que va tenir lloc a la Sala Prat de la Riba, de l'IEC, el 26 de febrer de 2020.

La *Sessió en memòria* d'Abadal va comptar amb quatre aportacions, que tingueren per objecte tant presentar —sobre la base d'unes notes de caràcter autobiogràfic— la seva trajectòria personal com analitzar els aspectes més rellevants de la seva obra historiogràfica. Hi parlàrem, per aquest ordre, jo mateix i Mercè Morales i Montoya (*Aproximació a l'autobiografia de Ramon d'Abadal i de Vinyals*), Josep Maria Salrach (*Ramon d'Abadal i els orígens històrics de Catalunya*), Gaspar Feliu i Montfort (*La Catalunya carolíngia*) i Marta Prevosti i Monclús (*Els precedents antics a la història de Catalunya*). Els textos d'aquelles intervencions varen ser publicats al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXXI (2020), pàg. 23-111, que té com a destinataris principals els socis de l'esmentada societat. La presidència de l'IEC ha volgut fer-ne una nova edició, que recull fidelment els escrits de la sessió d'homenatge del passat febrer de 2020, amb la finalitat que el contingut d'aquelles intervencions assoleixi una major difusió, tant entre la comunitat acadèmica com entre les persones interessades a conèixer l'excel·lent abast que tingué l'obra de Ramon d'Abadal.

Abadal no es va limitar a estudiar els aspectes i períodes referits. Al llarg de la seva dilatada vida d'historiador, va voler assolir una visió inclusiva del passat català, que arribés fins al segle xx. Aquesta voluntat el va portar a reflexionar històricament sobre les qüestions més rellevants dels grans temes en els quals era especialista. Vegeu Ramon d'Abadal i de Vinyals, *Les lliçons de la*

Història. Reflexions sobre Espanya, Castella, Catalunya. Edició i introducció de Francesc Vilanova, Barcelona, La Magrana, 2010.

Fonamento aquesta breu glossa de l'obra d'Abadal sobre aquest aspecte en tres textos prou clarificadors de la qüestió que m'ocupa: *Les lliçons de la Història*, escrit de 1962; *Espanya, Castella, Catalunya. El cas català dins d'Espanya*, de 1967; i *Política catalana i història de Catalunya*, comentari de 1936 a la primera edició de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila, apareguda el 1934-1935. Així, de la primera obra han passat seixanta anys; cinquanta-quatre, de la segona, i vuitanta-cinc, de la tercera. És un temps suficient per poder, lluny de relativitzar la visió d'Abadal de manera benèvola, atès el pas dels anys i dels evidents avenços de la ciència històrica, constatar la modernitat i validesa del pensament del nostre autor i el coratge que comportava. Coratge davant les agressions espanyolistes, i falta de complexos a l'hora de constatar les febleses i els errors comesos pels catalans al llarg dels segles.

Trets indelebles del passat català:

1. Sobre la migradesa demogràfica: «Catalunya ha tingut sempre una pobresa demogràfica, i un poble demogràficament pobre no pot ésser expansiu, perquè és feble. Els fenòmens d'expansió tenen el seu origen en el desbordament dels excessos d'habitatge».

2. Relativització de la força de Catalunya, en trobar-se encotillada entre dos veïns poderosos.

3. Sublimació de la referida feblesa de Catalunya: enfortiment de la força mercantil mediterrània i, modernament, d'un «empori d'indústria».

4. Es pregunta Abadal sobre l'equivocació històrica de Catalunya: «¿Haver adoptat la política d'un poble fort quan era un poble feble?». La resposta: si un poble no vol estavellar-se, «no pot sostenir altra política que la feta a mida de les seves possibilitats».

5. Relacionat amb aquest factor, referència a l'expansió mediterrània: «Era una expansió que no requeria gaire potencial humà, puix no obligava a repoblar res» [a diferència de Castella, amb Amèrica], i, sobre l'aventura a Grècia, amb el domini sobre el Partenó, i sobre la instal·lació d'Alfons el Magnànim a Nàpols: es va tractar d'«un bell somni per divagar en les hores passades del repòs»; i, més dur, encara: «En la projecció del nou món que s'està elaborant (...) aquest passat gloriós no ens servirà per res, no ens serà tingut en compte».

6. Per contra, van existir uns segles dels quals ens sentim orgullosos: «Catalunya tingué, com a poble independent, un període de grandesa i plenitud

polítiques; pot circumscriure's als dos segles que s'escorren entre mig dotze i mig catorzè». Després començaria un llarg període de crisi, de decadència demogràfica, política i social, al camp i a la ciutat.

7. Els Trastàmars, des del segle xv, instauren un «mecanisme politicosocial» d'inspiració castellana, que «encarna una nova idea, una nova tendència que s'està obrint pas a Europa, la de la monarquia absolutista» (revolta al camp, reivindicació política de les classes mitjanes, guerra civil).

8. Un fenomen específicament català: la monarquia cerca el suport de les classes mitjanes contra el règim senyorial de naturalesa feudal: recull de la denúncia de la reina Maria, que considerarà «execrablement monstruosa» la pressió feudal, que, «en certa manera macula aquesta pàtria i els seus habitants i és per les altes nacions del món matèria d'escarni i de menyspreu envers la nació dels catalans».

9. Sobre la unió de les corones d'Aragó i de Castella: «Es feia l'associació del gros amb el petit». I, també: «És un error historiogràfic corrent tractar la història dels dos pobles, per aquell període, en un peu d'igualtat inexistent».

10. Quan refereix l'hostilitat del comte duc d'Olivares i de Quevedo cap a Catalunya i el propòsit d'incentivar l'odi a Catalunya, que donà com a resultat un fort ressentiment contra els catalans, Abadal no dubta a traslladar a la contemporaneïtat el fet que aquell ressentiment «ningú podria afirmar que no visqui encara avui, i des d'aleshores, latent (...) en bona part del poble castellà». Insisteix: «Existeix [actualment] un ressentiment contra els catalans. Prescindir d'aquest fet (...) sempre que es tracti de formular una norma de futura conducta, fora no sols inhàbil, sinó contraproduent (...)».

Un precedent de l'actual propòsit del catalanisme anterior a l'esclat de l'independentisme; “ser forts a Madrid”. Abadal en rastreja l'objectiu des dels temps de Felip V i de la Guerra de Successió. *L'intent d'intervenció, fracassat*: així titula Abadal un capítol del seu assaig. S'hi pot llegir: «La veritable acció intervencionista intentada per Catalunya en el govern d'Espanya, és la que desenvolupà arran de la lluita entaulada entre les cases franceses de Borbó i austríaca d'Habsburg per la successió de Carles II». El fracàs d'«intervenir en la política espanyola, i fins i tot, de dirigir-la (...) culminà amb l'esforç per a donar un rei a Espanya». I conclou: l'intent «havia finit tan desastrosament per a Catalunya, que haurà de passar més d'un segle abans no es renovi».

11. Abadal sembla enlluernat per l'opinió de Vicens Vives, que minimitza i àdhuc considerarà positives les conseqüències de la Nova Planta per a l'eco-

nomia catalana, i per allò que va escriure el gran Capmany referent al regnat de Felip V: va ser una «època feliç de resurrecció per a la prosperitat nacional». No pot, però, deixar de considerar altament negatiu per a Catalunya l'article 54 del decret, que posava fi a l'antiga Constitució que obligava que tots els càrrecs, a Catalunya, estiguessin en mans de ciutadans nascuts a Catalunya. En aquesta qüestió, Abadal constata críticament el fet que l'esmentat article va comportar la invasió castellana en l'administració política del Principat: «No ha de sorprendre que a partir de l'article 54 l'alt mecanisme governatiu i judicial a Catalunya vagi caient ràpidament en mans de castellans (...); l'allau burocràtica castellana inundà la Catalunya estabornida de 1714». Això s'agreguà amb «l'arraconament de la pròpia llengua també a les esferes privades, llevant-li la seva funció pública».

12. Referència també al present contemporani en uns textos que constitueixen un dels paradigmes més sòlids de les relacions de Catalunya amb Castella. «Hi ha en el nostre passat, fins als moments recents, una disjuntiva penosa per als catalans: fer política o fer diners». Tot seguit, una afirmació que resumeix amb gran lucidesa la gairebé totalitat de les esmentades relacions Catalunya-Espanya: «El mal d'aquesta disjuntiva és que cap de les situacions ha assolit (...) la complaença castellana: ni ha agradat que ens governéssim, ni ens han volgut governar amb ells, ni s'ha vist amb bons ulls que ens féssim massa rics. Ha passat amb això una mica com amb la llengua: si parlem en català, molestem; si parlem en castellà —el nostre castellà—, fem somriure. Semblaria que la posició justa és l'obediència passiva, la immobilitat i el silenci».

Si fem un passa endavant seguint el pensament d'Abadal arribem a la darrereria del segle XVIII, a la Guerra Gran i a la Guerra del Francès, ja entrada la centúria següent. La primera fou alhora una guerra contra els francesos i contra el mal govern espanyol. De la segona sorgiria «una nova Espanya partida en tres sectors» (...), dreta, centre, esquerra: «Són els tres factors que han dirigit la història d'Espanya durant un segle i mig (...) amb domini dels uns, a estones dels altres». De Cadis sorgí, però, un nou element perjudicial pel país, «la mútua incomprensió dels espanyols entre ells mateixos». Pel fet que afecta estrictament Catalunya, la Constitució de Cadis, aprovada amb «la conformitat dels representants catalans», segellava el procés unionista del qual mai no seria possible allunyar-se. Així ho expressa Abadal: «Quedava definida l'estructura política, administrativa i cultural, en el pla d'absoluta uniformitat, que ja seria la norma de totes les constitucions posteriors i la base de l'Estat

fins als nostres dies. Tot record de la formació plural d'Espanya era esborrat, tingut per inexistent, com a reaccionari, si no com a delictiu».

13. Abadal participa de la visió catastrofista sobre la continuïtat del català al segle XVIII: «Fora de la vida privada, el català sols s'usa en una pobra literatura piadosa, humanística o vagament lírica, de caires populars». Sobre aquest panorama manifesta que «és bo recordar el miracle espiritual que representa que, d'una soca eixuta com la Catalunya del segle XVIII, pogués ressorgir-ne la brotada de la llengua i la floració d'una cultura». De la Renaixença, al present: «Convé molt que els catalans i tots els espanyols meditin aquest fet natural de la història de Catalunya i de la història d'Espanya, i es demanin (...) si és millor tornar a repetir el procés anticatalanista del segle XVIII en nom d'una, ni que fos benèvola, conformitat a un estèril uniformisme, o bé seguir, propulsar, els esplets naturals d'una cultura que, al capdavant, no ha de fer més que enriquir, de bracet de la castellana, el tresor comú d'una superior integració cultural espanyola.

14. El darrer capítol d'aquesta primera part de l'assaig d'Abadal està dedicat inicialment a estudiar les causes que varen portar al Renaixement literari i al renaixement polític, ja al segle XIX i el principi del XX. Al llarg d'aquest apartat, sense manifestar-ho explícitament, Abadal interacciona l'erudició amb les experiències viscudes —sovint en primera línia— i amb el relat dels principals esdeveniments que marcaren la història del segle XIX i el primer terç del segle: proteccionisme; consolidació de la divergència entre dreta i esquerra; federalisme, carlisme; pensament i teoria del catalanisme; dialèctica entre anarquisme i socialisme; «corrents ideològics que anaren també a fondre's i informar el catalanisme polític»; pas del regionalisme al catalanisme; relacions de Catalunya amb els governs espanyols; paper de la Lliga Regionalista; idea que «un front unit català n'originava a la resta d'Espanya immediatament un d'anticatalà»; identificació amb la crítica de Nicolau d'Olwer sobre l'abast polític real de la Mancomunitat [«exclosos de la seva competència l'ordre públic, les qüestions socials, la justícia, tot allò que divideix els ciutadans i fa odiosos els governs, la Mancomunitat tenia la sort de fer només una tasca d'obres públiques, de cultura, d'assistència, que tothom rebia a mans besades»], i assoliment de l'autonomia «en forma d'Estatut concedit pels dirigents de la República, a reserva de sabotejar-lo en la bona ocasió».

És prou significativa la cloenda d'aquest important apartat de l'assaig. L'abril de 1938, el president Companys s'adreçà al president del govern espa-

nyol, el doctor Negrín, per denunciar «la concentración y absorción de poderes» per part de l'executiu central, la qual cosa convertia la Generalitat «en una institució sin relieve».

Aquestes són les darreres afirmacions d'Abadal referides —no ho oblidem— als darrers moments de la desfeta de la Guerra Civil: «Aquests eren els fets per sota de totes les elucubracions inflades de fantasia; la República també liquidava la Generalitat catalana que havia creat a contracor».

La concepció historiogràfica d'Abadal es va explicitar en dos assajos que porten dates ben allunyades l'una de l'altra, 1936 i 1962. El primer va ser fill d'un extens comentari de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila. L'altre és la introducció al llibre *Moments crucials de la Història de Catalunya*. En el primer, Abadal es refereix al passat català sostenint que «la història de Catalunya és (...) un rosari d'adversitats i de caigudes». Ja en aquella data tan llunyana, Abadal expressa la idea que esdevindrà viral en tota la seva posterior obra erudita: «No creiem pas en l'explicació materialista de la història. L'escola que l'aplica té, com gairebé totes les escoles humanes, el seu punt de raó; té, però, també, com totes les escoles absolutes, un gran percentatge d'error». Cerca la reconciliació entre els dos aspectes temàtics i ideològics amb què es refereix a aquesta problemàtica: «No negarem pas, doncs, la importància que el factor personal té i ha tingut sovint en el descabdellament de la història dels pobles, però tampoc sabríem prescindir de factors tan pesants com el social i geogràfic».

Abadal reconeix la inevitable influència que imposa, en tota creació històrica, l'entorn que envolta, en tots els sentits, la persona de l'historiador, quan escriu: «Els historiadors som homes que vivim en l'ambient del nostre temps, que ens apassionem en els seus sentiments i les seves ideologies, que respirem el seu to cultural; pretendre, contra això, una asèpsia absoluta, i amb ella l'obtenció de la sospirada objectivitat perfecta, és un mite». Així, l'objectiu d'assolir aquesta objectivitat és pràcticament inassumible, perquè «sempre en tota producció historiogràfica (...) hi haurà una part de la persona de l'historiador».

Si per concloure aquestes notes volguéssim recórrer a uns pocs mots que sintetitzessin la concepció “teòrica” de la història d'Abadal —i dic teòrica, perquè la seva imponent obra erudita va més enllà de les seves manifestacions programàtiques—, hauríem de tenir present allò que va escriure el 1962: «El progrés del món no es deu a les masses, a l'home comú, sinó a les grans in-

dividualitats, a les minories selectes dirigents. És l'home qui bufa la història, després el poble la fa».

Història nacionalista, història de les mentalitats, relativisme de les construccions historiogràfiques, fonts d'informació, riscos de l'historiador, el paper del mite, la llegenda i el patriotisme, influència de la moda, funció dels intel·lectuals, ànsia de coneixement del passat, com a element generador de felicitat, influència de la memòria històrica, la història com a lliçó de futur, i tants altres aspectes de reflexió coronen l'excel·lent obra historiogràfica d'Abadal, a qui, amb aquest petit llibre, l'Institut d'Estudis Catalans, a través de la seva Societat Catalana d'Estudis Històrics, ret un sentit i just homenatge en ocasió d'esdevenir-se el cinquantè aniversari de la seva mort.

Jaume Sobrequés i Callicó
President de la SCEH